

על דוקטורים וישיבה צבאית

ד בר של פשיטא הוא כיום, אפילו ל"נטור קרתא", שאָל חולה קוראים רופא, "דוקטור למדיצינה", ופשיטא הוא שדוקטור זה צריך להיות חניך של אוניברסיטה ואמון על ספרים של גויים. אכן, "נטור קרתא" ודאי לא ייזום לבנו שלו מין חינוך כזה; אבל בדיעבד גם אין הוא רואה ב"דוקטור" רק מין "גוי של שבת" בעלמא, אשר ההווייה הישראלית הנבחרת צריכה כביכול להשלים עם נחיצותו כשם שמשלימה היא, למשל, עם נחיצות הסוס המושך עגלה יהודית או עם נחיצות פרה אדומה לטהרתם של טמאים. מסתבר שאם יגדל בנו "דוקטור", הרי דבר זה כשלעצמו לא יפגום בעיניו בכשרותו וישרותו היהודית, ואדרבה – אף ישמש לו בסיס לגאווה אִבְהִית; ואם "נטורי קרתא" כך – על אחת כמה וכמה אנשי "הפועל המזרחי", המסכימים שהעם העברי החוזר למולדת חייב לספק לו את כל מקצועות החיים מתוכו, וממילא גם "דוקטורים למדיצינה" בכלל זה. לדידם יש לומר – ובצדק – כי סיפוק הצורך הזה אינו שייך פחות לשלמותם של חיים עבריים מסיפוק רבנים (ולו יהא שדרגת החינויות הלאומית של מקצועות שונים בכל שעה נתונה, או מבחינה עקרונית, יכולה להיות גם שונה). אולם, באמת אין פשיטא זה – על צדקו – פשוט כלל וכלל.

כי ה"דוקטור למדיצינה" איננו סתם בעל-מלאכה, המרכז באומנותו רק את ניסיון-המקצוע הצבור באופן ספונטני-כביכול ואת מידת כישרונו האישי, אלא משכיל הוא במחקר מכוון, המבוסס על הנחות-היסוד של המדע האירופי המודרני – והנחות אלו מורות להתערטלות מכל טרומיות מוסרית, לשם התשוקה הטרומית המותרת היחידה של הכרה אובייקטיבית בעולם מְכַנִּיסטי. החתירה ל"דוקטורט במדיצינה" מחייבת אפוא לא סתם לימוד ומחקר, אלא השתלבות מרצון או מאונס בדיסציפלינת-חיים מסוימת, ואף בהשקפת-עולם שלמה העוטפתה בכולה – ודיסציפלינה זו והשקפה זו מעצם טיבן הן סותרות את הטוטליות של הייעודיות-הסובייקטיביסטית-בקדושה של תורת-החיים הישראלית.

לא על חינוך הזכרנו אם-כן לעיל דווקא ספרים של גויים: נזקקים אנו כאן לגויים לא מפני שהמדע מצוי משום-מה בידם, אלא מפני שכל המדע הזה הוא

מעצם טיבו בלתי-יהודי ואף מנוגד ליהדות; וגם אם במקרה או שלא במקרה נמצא כי חלק נכבד מן הספרים הללו דווקא כתבום יהודים – לא ישנה הדבר ולא כלום: גם אם כתובים הם עברית, ואפילו באוניברסיטה העברית בירושלים נכתבו, עדיין אין הם נהפכים על-ידי כך לספרים עבריים ברוחם. אדרבה, אוניברסיטה עברית זו – אף-על-פי שלצורך קידומנו הלאומי היא נוסדה, וכאבן-פינה להתחדשות תרבותנו – הרי על-ידי עצם העובדה שהיא "אוניברסיטה" נוטה היא דווקא להטותנו, כשלעצמה, בכיוון המנוגד למהות-הייחוד העברית (וכביכול לא הפרופסורים והסטודנטים הם אם-כן אשמים, אלא עצם המוסד הוא אשם, שבניגוד למקווה עדיין לא הוציאה אצלנו האוניברסיטה שום אות של יוזמה לאומית).

לכן, לפחות "היהדות הדתית", או השלמה, או ככל שזו תיקרא לה – מן הראוי היה לה לכאורה לא לקבל כפשיטא, כי אם להסתייג לא רק מן "הדוקטור" העברי, אלא אף מן הגוי. כי באמת, אם "הדוקטורט" מעצם טיבו פוגם בעקביות היהודית, ממילא ההנחה המחויבת היא כי מבוסס הוא על שקר – והשקר הפסול אצל היהודים בעצמם אינו יכול להתקבל כמועיל גם כשמוגש הוא בידי גוי. (ולמעשה, כמובן, הוא הדין גם ב"גוי של שבת" או בגוי קונה-החמץ, שנגענו בעניינם במהלך דברינו מקודם. אכן, מסתבר כי המציאות של גויים בעולם היא הכרחית לקיומנו ממש פמציאות של כל שאר הבריאה; אבל אם לא רק הגויים עצמם, בניגודם, נעשים לנו צורך, אלא גם ההנאה החיובית ממה שמפיקים הם רק על-ידי מוסרם הבלתי-יהודי, המסולף בעינינו, הרי שאין להגדיר את הדבר אלא כנוהג של אירצינות אשר נוהגת היהדות עם עצמה).

אולם, גם אם מסתבר באמת כי בהיקף הדברים ובטווח-השגתם, המדע האירופי מסולף הוא ומוכה-סנוורים, העובדה הנראית היא כי מכל-מקום מתוכו ולפנים הוא הגיע להישגים ממשניים כל-כך, למשל, כמו המגנטונים של חרושצ'וב¹ – ולהישגים אלה אין עדיין ליהדות שום תחליף עצמאי, שלם יותר, משלה. במידה שיש בהישגים אלה אמת – ועדיין אין ליהדות אפילו קנה-מידה משלה כדי לבחון

1 ניקיטה חרושצ'וב שלט בברית-המועצות שש שנים, עד שהודח ב-1964. תחת שלטונו הרבו הרוסים בניסויים גרעיניים, הציבו טילים בין-יבשתיים נושאי ראשי-חץ אטומיים, והשתבחו בפיתוח טיל תלת שלבי אשר עוצמת ראש הנפץ שלו הגיעה ל-50 מגטון. ('מגטון' הוא יחידת-מידה לעוצמתו של פיצוץ אטומי, השווה לפיצוץ אלף טונות של חומר נפץ קונבנציונלי). עניין ה'מגנטונים' שימש כמוטיב מילולי בתחרות ההצהרות שליוותה את 'המלחמה הקרה' בין ברה"מ וארה"ב.

את טיב אמתם או לבקדם לגופם בצורה משמעותית כלשהי – אין אפוא ליהדות ברירה אלא להשתדל להפיק מהם את מירב התועלת הפשוטה שאפשר, ולו גם כמות שהם, בגולמיותם הנכרית. כמוכן – לא כפי שנעשה הדבר עד כה, תוך עצימת-עין בפני הניגוד המוסרי שבין תורת ישראל והאופי הערלי של כיוון המדע האירופי, או אפילו תוך הזדהות עם האופי הערלי הזה, בבחינת הרקע הטבעי להגשמת העניין המדעי. חייבת היהדות להכיר בַּניגוד, וחייבת היא לגשת לדברים בפירוש מתוך מגמה לכבוש את המדע, כדי לפרוץ את הניגוד ולהגיע לשיטה מדעית שתשרת את ההוויה המוסרית היהודית באופן הרמוני, ומן הסתם גם באופן מושלם ויעיל יותר מכפי שיכולה השיטה הערלית לעשות. אם מותר היה לכולשביקים לפתח גישה מסוג זה, מבחינת תורתם שלהם – ואף הם על-כל-פנים לא נכשלו בה – ודאי שמותר הדבר לנו, מלבד מה שמחויב הוא על-פי מציאות תחייתנו; וכאשר – אם ירצה השם – יישא תהליך זה פרות, לא ניִקק עוד למוסדות ותארים ערליים לשירות ההשכלה החומרית של חיינו, אלא הרב – או הלוי – להנהגתנו הרוחנית והמדינית, והרופא או המהנדס לקידומנו החומרי, יבואו לנו מתוך מערכת השכלה וחינוך ישראלית-יעודית מאוחדת.

בכיוון זה יש לברך על ההתפשטות הגוברת של מוסד "הישיבה התיכונית",² המצרפת הכנה מדעית לרקע של לימוד תורני בנוסח המסורת. אין זה דומה לבית-הספר התיכון הדתי, או לאוניברסיטה הדתית, כי בעוד שמוסדות אלה מקבלים למעשה את דרך-החינוך המדענית הערלית, המכוונת להשכלה לשמה, הרי בישיבה הלימוד הוא מְצוּה-בְּקוּדש, בבחינת מצוּת-היסוד למילוין של כל המצוות – ויש אולי מקום לקוות כי מתוך גישושים ראשונים אלה לצירוף מכוון של השכלה מדעית ודרך מחשבה ישראלית, תתברר ותלך הדרך הנכונה המובילה אל המיזוג הדרוש.

אולם, אין מקום להשלות את עצמנו: הדרך מְטבּעה ארוכה היא; זקוקה היא לא רק להתנסות רבה וחסד-בשורה, אלא גם להתגבשות טרומית מספיקה של חברה

2 בשעת כתיבת המאמר כבר היו קיימות שתי-עשרה ישיבות תיכוניות ואולפנא אחת לבנות (בכפר פינס). תשע היו 'ישיבות בני עקיבא' – (כפר הרואה, מירון, 'נתיב מאיר' בירושלים, נחלים, שדה-יעקב, רעננה, 'אור-עציון' בשפיר, 'פרחי אהרון' בקרית שמואל) – ושלוש נוספות: 'מדרשיית נועם' בפרדס חנה, 'ישיבת הדרום' ברחובות, וישיבת 'היישוב החדש' בתל אביב. כיום קיימות ברחבי הארץ למעלה מחמישים ישיבות תיכוניות.

ישראלית המושרשת בעצמיותה באופן כללי – ובינתיים, כאמור, אין ברירה ליהדות אלא להשתמש במדע הערלי כמות שהוא, ולו גם מתוך התחלת המאבק לכבשו, מעכשיו, לאלתר.

תוך כדי כך ממילא משמע, של"אוניברסיטאות", ל"פרופסורים" ול"דוקטורים" – עם כל זרותם האופייית – לא ייתכן שום תחליף של ממש. העם העברי זקוק להם, הן למען השימוש האקטואלי במדעם הן בבחינת השכבה הציבורית העיקרית, שבאמצעותה – על יסוד מדעיה שלה – יצטרך כיבוש המדע שלנו להתקדם; ואם כי אמנם כבר מתחילת ייסוד האוניברסיטה על הר הצופים התחלנו להתנסות במאבק הלאומי המתחייב כנגד שכבה זו, על נטייתה המהותית למסמס את גאולתנו במין רפובליקה ניימאריית³ – מאבק זה בלי ספק יחריף עוד וילך ככל שייגבר שחרורה של ההנהגה הלאומית מן הנטייה הזאת למעשה (כפי שנרמז, למשל, בפרשיות "אנשי הרוח" בימים אלה)⁴ – הרי על-כל-פנים, מבחינת קצב ההתקדמות הלאומית בשטח המונופולין המדעי שלהם, לא תהא לעם ברירה אלא להסתגל אליהם, לפי דרך ההתפתחות הלאומית בקרבם.

3 'רפובליקה ניימאריית' היא גרמניה שלפני עלות הנאצים לשלטון. אז פונן משטר פרלמנטרי דמוקרטי, (על פי חוקה שנוסחה בעיר ויימאר בידי היהודי הוגו פרויס), ונדמה היה שגרמניה תשתקם, במסגרת זו, מכל מה שגרמה לעצמה במלחמת העולם הראשונה. בשנים אלה השתלבו האינטלקטואלים היהודים בהנהגת המדינה, השפעתם העמיקה בתחומי הספרות והאקדמיה, וכו-בזמן פשו בין היהודים ההתבוללות, נישואי התערובת ואף ההשתמדות.

הבולטים שבחברי סגל האוניברסיטה העברית הצעירה – ה'קאנצלר' יהודה מגנס, שמואל-הוגו ברגמן, ואחר-כך גם מרטין בובר וארנסט סימון – היו חניכים ומורים באוניברסיטאות גרמניה ואמונים על תרבותה וערכיה של תרבות אירופה בגוון ה'ניימארי', אשר תנועת 'ברית שלום' שימשה מסגרת להגותם ולפעילותם. בדברו על ראשית 'המאבק הלאומי' כנגד שכבת הפרופסורים הללו, רומז שב"ד, אל-נכון, לאירוע הבא: בשנת 1932 נפתחה בטקס חגיגי בהר הצופים הקתדרה לשלום בין-לאומי, ברוח הפציפזם של 'ברית שלום', אשר דגלה במדינה דו-לאומית בארץ ישראל. הסטודנטים הלאומיים התסיסו אז את האוניברסיטה והפגינו נגד מגנס ונגד פתיחת הקתדרה. כעונש על כך הורחקו לזמן מה כמה סטודנטים, חברי אגודת הסטודנטים הלאומית 'חולדה', וביניהם גם אברהם שטרן (יאיר).

4 במהלך החודשים שלפני כתיבת המאמר נקטו מספר אינטלקטואלים בעמדות של התנגדות וביקורת כלפי בן גוריון, וכלפי הגישה הממלכתית-בטחונית שהוא נשא את דגלה ברמה. כך בעניין חקירת 'עסק הביש' (= מי נתן את ההוראה להפעלת רשת ריגול וחבלה במצרים), תמכה קבוצת 'אנשי רוח' בפנחס לבון – וכך בעניין הממשל הצבאי

אנשים אלה הם שיקבעו לפי-שעה לא רק את טיב רפואתנו ורמת הישגינו בכיבוש העולם הפיסי, אלא גם את מידת הכיעור הקוסמופוליטי של נופנו הארכיטקטוני, את דפוסי מחשבתנו החברתית והכלכלית ואת תהפוכות ניסיונותינו הפדגוגיים; ואפילו בַּמקרא וגמרא שלנו, בַּפוסקים ומדרש וקבלה, לשון והיסטוריה והגות יהודית, לא נוכל בלי מיני דוקטורים ל"מדעי היהדות" או ל"משפט העברי", שהרי רק "הדוקטורים" ולא הרבנים יודעים כיום לתפוס את כל אלה – ולו גם על בסיס ערלי-מסולף – במסכת-דברים עולמית מקיפה.

אכן, היזקקות זו ל"דוקטורים", אפילו יהודתיים-במיוחד, עשויה להיות נקודת-הצומת שבה תחל היהדות הנכבשת לכבוש את המדע בחזרה; ואילו "הישיבה התיכונית" שאמרנו – עם כל חשיבותה האפשרית – הריהי יכולה להיות רק בית-היוצר המוצלח לפרחי-הדוקטורים שיבצעו לאחר-מכן את התפנית. היא עצמה על-כל-פנים – לא זו בלבד שאין היא מוסד גבוה מספיק כדי להיות חלוצת הדברים בעצמה, אלא גם אם תתפתח לכלל "ישיבה-אוניברסיטה" לא יהא בכך שינוי עקרוני: לגבי המדע הרי זו תישאר על-כל-פנים בבחינת יונקת השפעה ערלית מבחוץ והופכת את היהדות השלמה לכלאיים, ודווקא כאשר חניך מוסד-כלאיים כזה יבוא אל האוניברסיטה הערלית-ביסודה יוכל הוא לפתח אמביציית-כיבוש, כדי לטהר יסוד זה מְזרותו. רק בהמשך מכאן תוכל ההתפתחות להתמזג וללכת.

לעומת זאת, יכולים אנו לתאר לעצמנו סוג אחד של ישיבה חדשנית, שאמנם עדיין איננה קיימת, אך שבה יוכלו הרקע המסורתי והחידוש להתמזג לשלמות אורגנית, מזהרת ופורייה ביותר לאלתר.

רקע הדברים הוא בזה שלא רק את המדע, אלא כל עצמאות פיסית בכלל, שַמטה היהדות מתוכה במשך שנות גלותה; וכך אירע שלא רק את המדע, אלא גם את דרך ההתארגנות המדינית, את ערכי הבסיס היצרני של חברה לאומית ואת סדר ההיערכות הצבאית נזקקה תנועת-הגאולה שלנו לשאוב מלכתחילה מתוך דוגמאות של גויים. מטבע העניין הוא אפוא שככל אשר שִכבה יהודית נשארה יותר קרובה למסורת, הריהי נשארה יותר רחוקה מחידושי התחייה הממלכתית, ומשנצטרפו

בכפרי הערבים, בתמיכתם בביטולו. (ייתכן שגם דרישתם של כמה 'אנשי רוח' שלא להמית את אייכמן, נכללת כאן ברמיזה שב"ד). שמו של פרופ' מרטין בובר – אם כמוביל ואם כמצטרף – מבריה יחד את שלוש הפרשיות הללו.

לבסוף אנשי המסורת אל התחייה באיחור – כבר הם באו אל תנועת-גאולה עלומת-עצמיותה, המותאמת לערכי-השימוש המיובאים מן הנכר בערבוביה, במקום שתהא שם תנועת-גאולה אשר ערכי-שימושה יהיו מותאמים לעצמה.

כך קרה מה שראינו לעיל, שכאשר חזרה הישיבה להכליל את המדע בתוכה, שוב אין היא יכולה לעשות כן מתוך התמודדות ישירה ומודעת עם הנכריות של יבוא זה, אלא צריכה היא קודם-כול לקרוע את צעיף הלגיטימציה הפשטנית שניתנה לו כבר בתודעה הלאומית; כך קרה גם-כן, שכאשר באה "היהדות הדתית" להשתתף במדינה, כבר אין נודע לה דבר טבעי יותר מלעשות זאת באמצעותה של כנסת דמוקרטית, צמודה ל"משפחת האומות"⁵ ולגבולות החלוקה; אשר לערכי הבסיס היצרני של חברה לאומית – הרי כבר מלפני הקמת המדינה הצטרפה "היהדות הדתית" בפשטות למושגי הנרודניקיות והסינדיקליזם של א"ד גורדון והסוציאליזם הציוני;⁶ ואילו במה שנוגע לסדר ההיערכות הצבאית – שוב מצטרפת היא כיום בפשטות למסגרת התפיסה המוכנה לה מלכתחילה של צבא ההגנה לישראל.

5 בדומה לביטוייה של 'מגילת העצמאות', הקובעת כי המדינה "תעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים".

6 מושגי הנרודניקיות מתקשרים בעיקר אל אהרון-דוד גורדון, ואילו הסינדיקליזם נקשר אל הסוציאליזם הציוני.

הנרודניקים (= עממיים) היו רוסים משכילים, ביניהם יהודים רבים, אשר נענו לקריאה 'ללכת את העם', בשנות ה-60 של המאה ה-19. הם ביקשו לחנך ולקדם את האיכרים, ולארגנם לפעולה מהפכנית, בשאיפה לכינון משטר סוציאליסטי שיתבסס על הקהילות הכפריות. העממיות הסנטימנטלית ואידאל עבודת האדמה כתוכן חיים נספגו היטב בנפש הנוער היהודי, והשפיעו על דמותה של התנועה הציונית הסוציאליסטית ועל חלוצי העלייה השנייה.

א"ד גורדון (שניהל אחוזה ברוסיה ועלה ארצה ב-1904), פיתח את אידאל האיכרות וההתקרבות אל הטבע – בעבודת אדמה ועמל כפיים – כתורת חיים כוללת, אשר רק התגשמותה בחיי היחיד והלאום תאפשר את תחיית העם בארצו.

הסינדיקליזם גורס שליטה של הפועלים עצמם באמצעי הייצור, כאשר הם – ולא המדינה – יכונו את המשק באמצעות האיגודים המקצועיים (= סינדיקטים); לאחר המהפכה יחליפו האיגודים, שיתואמו כולם ביניהם, את מנגנון המדינה ואת השלטון הריכוזי המושל בכוחם של חוקים תוך ניצול העובדים. השפעת הזרם הזה ניכרה היטב באירופה, במפנה המאות ה-19 וה-20, וגם הסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל הושפעה ממנו באשר לטיבו ותפקידיו של האיגוד המקצועי.

אולם, מסגרת זו עצמה עומדת כיום על פרשת דרכים. לא על חינוך נרחב מר בן-גוריון להתחיל להתרפק פתאום על זכרו של יאיר.⁷ צבא ההגנה לישראל, שמסורתו הרחוקה ביותר מתחילה בהתגוננות מפני פרעות באוקראינה, והמושרש בציבור שתודעתו ההיסטורית מתעמעמת והולכת בכלל, עומד בפני הסכנה שעם השתקעות הקפריזה הצה"לית של בן-גוריון בעצמו, שוב לא תהא לו שורשיות רוחנית מספיקה מתוכו כדי לרצות במשימות ההיסטוריות העצומות, שנשארו או הושארו עוד לפניו – ולעת אשר כזאת אך טוב היה, מדעת או שלא מדעת, לשדך את צה"ל עם יאיר, שריכז באישיותו את התקשרות המשימות הצבאיות של דורנו עם טווח המסירות והרצון של משיחיות הקנאים ובר-כוכבא. לצה"ל דרושה אפוא מין טרנספּלנטציה⁸ בתודעה ההיסטורית, שביטויה הסמלי יהיה בהשמטת הסיסמה "הגנה" מתוך המושג רב-המתח של צבא ישראל; אך בן-גוריון אינו מסוגל לעשותה ותלמידי יאיר לפי-שעה אינם לעשותה, ואילו בית-הספר הצבאי

7 כוונת שב"ד כאן, אל-נכון, היא למכתבו של בן גוריון אל גאולה כהן, לאחר שקרא את ספרה 'סיפורה של לוחמת'. בן גוריון אמנם הבהיר היטב שלא ויתר על עמדותיו מאז, ושעודנו חלוק על דרך לח"י ורואה בה טעות חמורה, אך בכל-זאת גם הפליג בשבחם של יאיר ושל החברים והחברות לוחמי הלח"י, ואף חתם בכותבו: "קדוש העט שכתב ספר זה".

המכתב הוא מיום ט"ו בשבט תשכ"ב, זמן קצר לאחר צאת הספר לאור (בהוצאת קרני, תל אביב). בכ"ח בשבט תשכ"ב יצא 'ידיעות אחרונות' בכתורת ראשית: "ב.ג.: יאיר היה אחד האישים הדגולים", ובגוף הגליון פורסם במלואו מכתב ההערכה של בן-גוריון אל גאולה כהן, ותשובתה אליו. (שבוע לאחר מכן פורסם גם מכתב תשובתו לתשובתה). מכתב ההערכה מופיע גם כנספח בסוף ספרה של גאולה כהן במהדורותיו שראו אור אחר-כך. הנה קטעים מן המכתב:

"קראתי ספרך בלב הולם, נרגש ונפעם, גואה ומעריץ, ובכמה פרקים היה נדמה לי כאילו אני שותף למעשים ולעושים. סערת-הנפש של המעלים עצמם על העקידה גרפה גם אותי, והרכנתי ראשי ביראת-כבוד בפני מות הגיבורים של שני אליהו בקהיר, של משה ברזני ומאיר פינשטיין ואחרים. ...

לא הכרתי את יאיר, ואיני בטוח אם הדמות שמצטיירת בדמיוני מקריאת זכרונות אנשי לח"י ושני כרכי התעודות [= כתבי לח"י] – היא נכונה, אבל אין לי ספק שהוא היה אחד האישים היקרים והדגולים ביותר שקמו בתקופת המנדט הבריטי, ואני מכבד בכל לבי גם השירה וגם הפלדה של נפשו הסוערת ומסירותו ללא קץ לגאולת ישראל – אם-כי אני שולל ללא כל סייג דרכו המדינית".

שישנו – מסתבר שאין הוא עשוי לייצג אלא אותה שטחיות יאניצ'רית עצמה שהצבר צריך להתעלות מעליה.⁸

וזהו הנקודה שבה נשלם הרקע לאותו סוג מיוחד של ישיבה שאמרנו. תהא אשר תהא ההצדקה לייסודה של "הישיבה התיכונית" – אותה הצדקה עצמה ישנה מלכתחילה לייסודה של הישיבה הצבאית. אם ההכנה המדעית דרושה לנער עברי על רקע של שלמות יהודית – הוא הדין בהכנה המקצועית הצבאית; ואם אפשר ומותר לצרף אל הרקע של שלמות יהודית את הלימוד של מדע ערלי ברוחו ואופיו – על אחת כמה וכמה שאפשר ומותר לצרף את הלימוד הצבאי, אשר גם אם תוכנו יובא גם-כן מבחוץ, הרי על-כל-פנים ברוחו ובאופיו, כשלעצמו, הוא ניטרלי.

ובמשפט זה מגיעים אנו ליתרון שיש מן הבחינה הנידונה לישיבה הצבאית על פני אחותה "התיכונית". "הישיבה התיכונית", כפי שראינו לעיל, היא "פרובלמטית". לעומת זאת, בישיבה הצבאית, שום בעיית התנגשות בין התוספת הצבאית ורקע השלמות היהודית אינה מתעוררת. אדרבה, מעולם לא חדלה תורת ישראל להתגעגע מדעת להשלמתה הצבאית הגואלת, ומשאך תזדמנה השתיים ביחד – תתקשר התמזגותן ההרמונית ממילא.

אכן, מן הצד האחד, הצבאי, תיפתר כאן קודם-כול הבעיה שראינו בצה"ל. במקום שמירת-מצוות בעלמא של "חיילים דתיים" על הרקע של צה"ל, תגלה כאן צבאיות ישראלית כמילוי מצוות-יסוד תורנית בעצמה; אבל צבאיות על רקע של תורת ישראל – משמע ממילא צבאיות-גאולה, בתכלית התודעה והקודש של עומק ההזדהות הייעודית-ההיסטורית, ומכאן צפויה לאלתר תפנית מהפכנית מתאימה בכל התודעה הרוחנית של האומה. ומצד שני, מבחינת השלמות היהודית, הרי זו ממילא תהיה כבר סוף-סוף התלכדות ראשונה של משא הנאמנות לתורה, מזה, וערכי-השימוש של התחייה, מזה, באופן אורגני, על רקעו של הגורם הראשון. מכאן צפויה קודם-כול הבראת "היהדות הדתית" מתודעת-נחיתותה רבת-האנפין והשורשים, המוצדקת עד כה, ומכאן שוב צפויה מין יוזמה חדשה

8 הכוונה היא לפנימיה הצבאית ליד בית הספר התיכון הריאלי בחיפה, אשר נוסדה בשנת 1953. הפנימיה מכונה כיום: המכללה הקדם צבאית לפיקוד 'בירם' – ועד עתה סיימה כ-1500 בוגרים, לרבות תשעה אלופים ורמטכ"ל אחד (אמנון ליפקין-שחק). הביטוי 'יאניצ'רים' מתפרש כהווי וכאופי צבאי מקיף-כל, שאין כל תוכן חיים וזולתו. היאניצ'רים הייו את יחידות חיל המשמר של השולטן התורכי – שהיו נאמנות לו ללא סייג – יחידות שהורכבו משבויים וחטופים שאוסלמו, ומצאצאיהם.

בכיוון להנהגת האומה, מסוג שלא נודע עד עכשיו טעמה. וגם מבחינת הנושא המיוחד של חיבור זה – ישיבה צבאית משמע ממילא ובאגב גם "ישיבה תיכונית", ובכך גם כאן תתעורר אותה פרובלמטיקה מדעית שעליה עמדנו מקודם. אבל כאן הפרובלמטיקה כבר לא תתעורר על רקע הנחיתות המקובלת של יהדות המסורת, כי אם על רקע הגאווה המחודשת שאמרנו, של נוער המתחנך לשלמות ועקביות יהודית באמת – וממילא, גם על התפתחות העניין המדעי שבו. דנו תהא לישיבה הצבאית השפעה, אולי אפילו מרחיקת-לכת מאוד.

למעשה, מסתבר שרעיון הישיבה הצבאית, אם יוגשם – וסוף-סוף הוא יוגשם בוודאי – לא תהא פינה אחת בחיינו שהשפעתו לא תהא נודעת עליה, ואיני יודע אם אהיה בזה חב או מזכה להרב גורן שלא בפניו אם אומר, שאם יש לאל-ידו לעשות יעשה-נא, ובכך ייקנה לו עולמו.⁹

פורסם ב'סלם', תמוז תשכ"ב – ונחתם: שב"ד
מועד הכתיבה המשוער: אדר א' תשכ"ב

מאמר זה פורסם ב'סלם' יחד עם ה'מנה' השנייה של החיבור 'הברית בין הקברים', היא מגילת ספר עיכול הזוועה' (כרך א'). ואולם, רגליים לדבר שמאמרנו זה נכתב עוד בטרם החל שב"ד לכתוב את חיבורו הגדול ההוא – ופרסומו הושהה כחמישה חודשים. אנו באים להנחה זאת בעיקר משום שההתייחסות למכתבו של בן גוריון נשמעת בכתיבתו של שב"ד כאירוע 'טרי' (ראה בהערה 7), ונראה לנו אפוא שהמאמר נכתב באדר ראשון תשכ"ב – ולאחר מכן ניגש שב"ד לחיבור מגילת ה'ברית'.

הערה 9 השייכת לעמוד הקודם:

כחמש שנים לאחר פרסום המאמר, באדר ב' תשכ"ז, קרא שב"ד ידיעה בעיתון על יוזמת הרב גורן לייסד ישיבה צבאית; למחרת הוא כתב אליו כך:

ב"ה, ט' באדר ב' תשכ"ז

לכבוד הרב הצבאי הראשי, אלוף שלמה גורן,

שלום רב.

מתכבד אני לפנות אל כבוד תורתו ולהביע לו את ברכתי לרגל הבשורה שנתבשרנו אתמול בעיתון, ששיבה צבאית עומדת להיוסד בקרוב בראשותו.

נטלתי לי רשות זו, לכתוב אל כבוד תורתו, כי בגיליון 'סלם' מחודש תמוז תשכ"ב, נתפרסם (בכמה שיבושי דפוס) מאמר שלי, תחת הכותרת 'על דוקטורים וישיבה צבאית', ואלה היו דברי סיומו: "למעשה, מסתבר שרעיון הישיבה הצבאית, אם יוגשם – וסוף־סוף הוא יוגשם בוודאי – לא תהא פינה אחת בחיינו שהשפעתו לא תהא נודעת עליה, ואיני יודע אם אהיה בזה חב או מזכה להרב גורן שלא בפניו אם אומר, שאם יש לאל-ידו לעשות יעשה-נא, ובכך ייקנה לו עולמו".

אינני יודע אם מאמר זה תרם משהו להחלטה על הקמת הישיבה הצבאית, אך לברך עליה את כבוד-תורתו מרגיש אני צורך מכל-מקום, והריני מאחל לכולנו שאמנם תשגשג הישיבה הצבאית ותצליח למלא את תפקידה במלואו. בכיוון זה רק הייתי רוצה להעיר, כנגד הידיעה שבעיתון, כי הישיבה נועדה להכשיר "רבנים לצבא". סבורני כי הגדרה כזאת של תפקיד הישיבה היא יותר מדי מצומצמת, מפני שבאמת זקוקים אנו לא רק לרבנים צבאיים-קצינים, כי אם אף יותר מכך: לקציני-צבא רבנים.

בתקווה להתפתחות שתמלא את הצורך הזה, מצפה אני ליום שבבוא הזמן אוכל לשלוח אי"ה גם את בני לישיבה הצבאית שתקום, והריני חוזר ושולח לכבוד-תורתו את ברכתי: יישר כוחו וכה לְחֵי.

בכבוד רב,

שבתי בן דב

במגירתו של שב"ד נשמר גם מכתב התשובה, אשר זו לשונו:

רבנות צבאית ראשית
כ"ז בניסן תשכ"ז

למר בן-דב השלום והברכה!
הריני לאשר בתודה את מכתבך מתאריך ט' אדר ב' תשכ"ז שנתקבל
בלשכתנו.
עוד תשמע על הישיבה הצבאית.
בברכה,

אריה שומר, סגן
ראש הלשכה בשם הרב הראשי לצה"ל

יוזמתו של הרב גורן לא יצאה אל הפועל, ועד היום לא נוסדה מסגרת של 'ישיבה צבאית' כזו שראה שב"ד בחזונו, אם-כי ייתכן ש'המכללה הקדם-צבאית תורנית לפיקוד' – אשר נוסדה (בשנת 1980) בישיבת 'אור עציון' בשפיר – היא בבחינת 'סנונית ראשונה' לכיוון הנדרש במאמר.

עוד יצויין שבשנת תשכ"ה – כשלוש שנים לאחר כתיבת מאמר זה – החל לפעול בישיבת 'כרם דיבנה' מסלול שירות בצה"ל המשולב בלימודים בישיבה, ומכאן התפתח הדגם הרווח של 'ישיבות ההסדר'. בשנת תשמ"ח נוסדה ביישוב עלי 'מכינה קדם צבאית' – שנה (או שנתיים) של לימוד תורה והכשרה לשירות בצה"ל – וממנה ראו וכן עשו 'מכינות' רבות נוספות אשר נוסדו מאז.

